

*Бровко Н. І.,**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету**Терещук М. М.,**кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету*

ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ ЯК СКЛАДОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню конституційного права людини на екологічну інформацію в контексті права на інформацію, а також обґрунтування необхідності конституційного закріплення права на екологічну інформацію як складової права на інформацію. Встановлено, що право на екологічну інформацію є особистим правом кожного та набуває своєї актуальності та необхідності його реалізації.

Зазначено, що екологічне інформування дозволяє громадськості відчувати себе в безпеці та приймати рішення щодо власного життя та життя відповідної громади. Поінформована та зацікавлена громадськість може відігравати вагомий роль у екологічному моніторингу, забезпеченні дотримання вимог природоохоронного законодавства. Констатовано, що важливість доступу до екологічної інформації в контексті збереження довкілля визнається як на міжнародному рівні так і на національному рівні. Національне законодавство на сьогодні оперує різними термінами щодо розуміння екологічної інформації: інформація про стан довкілля; екологічна інформація; інформація про стан навколишнього природного середовища; інформація про стан довкілля. Різне розуміння законодавцем вказаної правової категорії тягне за собою непорозуміння у тлумаченні терміну «екологічна інформація» та викликає проблеми у його подальшій реалізації.

Пропонується визначити конституційне право на екологічну інформацію як право кожного на безперешкодне отримання повних, достовірних, своєчасних та вичерпних даних, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування. Зазначено про необхідність внесення змін до ст.ст. 34, 50 Конституції України, у якій зазначити, що кожен має право на інформацію. Право на екологічну інформацію є складовим права на інформацію. Кожен має право на достовірну екологічну інформацію. Право доступу до екологічної інформації гарантується державою та може бути обмежене у передбачених законом випадках.

Ключові слова: інформація, екологічна інформація, право на інформацію, конституційні права, право на екологічну інформацію.

Постановка проблеми. Джерелом інформації є людина, тому й право людини на екологічну інформацію є її особистим або природним правом. Це пояснюється також тим, що людина існує у відповідному природному середовищі, що впливає на її фізичну активність та життєдіяльність, поза яким її нормальне функціонування неможливе. Тому право володіти інформацією про стан довкілля, стан взаємодії та рівні його забруднення, інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту, загрози виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати їх ліквідації тощо є важливим правом кожної людини. Невід'ємною частиною права на екологічну інформацію є також і право вільного доступу до такої інформації, її доступність та достовірність. Враховуючи це, виникає необхідність визнання конституційним правом кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів та предметів побуту, а також урегулювання механізмів, форм та способів збору, аналізу та поширення такої інформації, тобто мова йде про конституційне закріплення права на екологічну інформацію, як складову права на інформацію.

Аналітичний огляд наукових праць та публікацій показує, що порушені нами питання були предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких слід відзначити праці Аліхаджиевої А., Борщевської О., Влащенко С., Іванова О., Карху О., Кобецької Н., Кушакової-Костицької Н., Марценюка О., Перевалової Л., Політанського В. тощо.

Мета статті. Метою статті є здійснення аналізу конституційного права людини на інформацію та права людини на екологічну інформацію, виявлення їх взаємозв'язку та взаємобумовленості, а також обґрунтування необхідності конституційного закріплення права на екологічну інформацію як складової права на інформацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативне закріплення та реалізація прав і свобод людини є необхідною умовою існування громадянського суспільства, побудовою правової, демократичної держави. До найважливіших засад формування громадянського суспільства та правової держави належать гарантії прав і свобод людини у інформаційній сфері. Одним з перших законів, прийнятих у незалежній Україні, який закріпив право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, доступ до інформації, а також

захист особи та суспільства від неправдивої інформації став Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, який ґрунтувався на нормі ст. 34 Конституції України, за якою «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [1].

За останні десятиріччя в Україні істотно загострилася екологічна ситуація. Це викликано, насамперед, наслідками аварії на Чорнобильській АЕС, спадом виробництва, що спричинило, відповідно, зменшення виділення ресурсів на екологічні заходи, ускладнення в державі соціально-економічних і політичних процесів. Ще донедавна екологічні катастрофи, зокрема, техногенного походження, їх причини та наслідки впливу на довкілля, життя та здоров'я людей замовчувалися, а інформація про них залишалася втаємниченою. Проте, з розвитком суспільних відносин усвідомлення права на інформацію, зокрема на інформацію про довкілля і навколишнє середовище, необхідність та можливість реалізації цього права стало усвідомленою необхідністю кожної людини.

Право на екологічну інформацію належить до активних прав людини, тобто таких, які вміщують у собі певну можливість дій. У результаті розвитку права на інформацію та інформаційних технологій, збільшення обсягу та обміну інформації, воно стало настільки важливим, що його можна оцінити як окрему цінність суспільства, а тому й розглядати як окреме право людини. Зміст цього права складає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту екологічної інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, а також доступу до неї з метою її перевірки та отримання, розміщення відомостей про себе у відповідних інформаційних системах, перевірки достовірності такої інформації і можливість спростовування недостовірної інформації в адміністративному, так і у судовому порядку.

Для розуміння права на екологічну інформацію варто проаналізувати історичний аспект його становлення в Україні. Так, у Законі Української РСР «Про охорону навколишнього природного середовища» від 26 червня 1991 року, одним з основних принципів, який має забезпечити держава через відповідні інститути влади був «гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду» [2]. Ключовим моментом для створення повноцінної бази екологічної інформації стало запровадження відповідно до статті 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» державної системи моніторингу навколишнього природного середовища. Метою створення такої системи є збір, обробка, збереження та аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища, прогнозування його змін та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень [2].

У зв'язку з прийняттям у 1999 році Верховною Радою України Закону України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» було внесено зміни до ряду законів України,

зокрема: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічну експертизу», «Про місцеве самоврядування в Україні» та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Вважають, що з прийняттям Конституції 1996 року право на екологічну інформацію знайшло своє нормативне закріплення, але у Основному законі про це чітко не зазначено.

Продовжуючи думку, зазначимо, що у чинному законодавстві України містяться різні поняття: «екологічна інформація», «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» тощо. У Законі України «Про інформацію», термін інформація визначена як інформація про стан довкілля (екологічна інформація) [3], у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» – як інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) [2]. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України використовує декілька понять, зокрема, зустрічається два види перекладу Директиви 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 р.: «Про доступ громадськості до екологічної інформації та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄС» або «Про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄС» [4]. Отже, можна говорити про офіційне ототожнення законодавцем даних категорій. Вважаємо, що різне розуміння законодавцем вказаної правової категорії тягне за собою непорозуміння у тлумаченні терміну «екологічна інформація» та викликає проблеми у його подальшій реалізації.

Варто погодитись з думкою Борщевської О.М., Іванової О.М., щодо необхідності розрізнення поняття «екологічна інформація» від терміну «інформація про стан навколишнього природного середовища» [5, с. 136–137]. Вважаємо, що вони співвідносяться між собою як частина і ціле. Таким чином до поняття «екологічна інформація» варто віднести відомості про навколишнє природне середовище, заходи, що вживаються для охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, охорони життя і здоров'я громадян, а також інформацію про екологічну безпеку, необхідність інформування населення про радіаційну обстановку та радіаційну безпеку, заходи, що вживаються щодо її забезпечення [6], що пов'язано з реалізацією вказаного екологічного права.

Якщо розглядати екологічну інформацію як правову категорію можна виділити її юридичні ознаки, зокрема:

- має соціально значущий характер. Адже будь-яка активна діяльність в галузі охорони навколишнього середовища починається з отримання інформації;

- основним засобом отримання екологічної інформації є екологічний моніторинг, тобто інформаційна система спостережень, оцінки та прогнозування змін у навколишньому середовищі та одночасно одна з функцій державного управління в галузі охорони навколишнього середовища. Тому екологічну інформацію можна вважати кінцевим продуктом управлінської діяльності держави;

- значна частина екологічної інформації перебуває у складі державних інформаційних ресурсів, хоча вона має біти відкритою і доступною;

- екологічна інформація є об'єктом майнових відносин і об'єктом права власності [7, с. 57].

На міжнародному рівні право на екологічну інформацію закріплюється в міжнародно-правових документах, які та посідають значне місце у розвитку та функціонуванні міжнародного права, роль і значення якого з кожним роком помітно зростає. Аналізуючи ст. 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та ст. 2 Орхуської конвенції можна зазначити, що право на екологічну інформацію включає в себе право на безперешкодне отримання особою повних, достовірних, своєчасних та вичерпних відомостей про стан природних об'єктів і навколишнього середовища, про екологічну діяльність, яка здійснюється уповноваженими суб'єктами та про природоохоронну роботу суб'єктів господарювання [7, с. 57], зокрема про:

- стан навколишнього середовища, стан взаємодії та рівні забруднення складових навколишнього середовища, таких як повітря та атмосфера, вода, ґрунт, земля, надра, ландшафт, природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінні організми;

- джерела і фактори, такі як матеріали, речовини, продукція, енергія, шум, вібрація, електромагнітне випромінювання та радіація, які впливають або можуть вплинути на складові навколишнього середовища та здоров'я людей;

- діяльність та заходи в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища та здоров'я людей;

- аналіз затрат і результатів та інший економічний аналіз та припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища;

- витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів;

- стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені вище;
- екологічні прогнози;

- загрози виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їхнього негативного впливу на складові навколишнього середовища та здоров'я людей [2; 8].

Продовжуючи аналіз права на екологічну інформацію, слід охарактеризувати її складові: збирання, зберігання, використання, поширення інформації, що закріплено у ст. 34 Конституції України, ст. 302 Цивільного кодексу, ст. 5 Закону України «Про інформацію». Зауважимо, що у ст. 5 Закону України «Про інформацію» замість терміну «збирання», який використано у Конституції України та Цивільному кодексі вжито термін «одержання інформації», що говорить про неточність у законодавстві. Також у Конституції України законодавчо не визначено поняття «збирання інформації».

Так одержання екологічної інформації – це набуття, придбання, нагромадження інформації громадянами, юридичними особами, державою відповідно до чинного законодавства України, що передбачає доступ до неї та можливість зберігання такої інформації. Зберігання екологічної інформації включає в себе забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв. Використання екологічної інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб, держави, а її поширення – це розповсюдження, обнародування, реалізація

екологічної інформації у встановленому законом порядку.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що екологічна інформація являє собою повні, достовірні, своєчасні та вичерпні дані, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування. Відповідно, конституційне право на екологічну інформацію є правом кожного на безперешкодне отримання повних, достовірних, своєчасних та вичерпних даних, знання, навички або відомості про стан навколишнього природного середовища, його компоненти та взаємодію між ними, екологічні загрози та небезпеки, заходи та засоби охорони, а також освітні заходи та пропаганда природоохоронного руху, відкритий доступ до яких має на меті забезпечення основоположних конституційних прав та інтересів людини та збереження середовища її існування.

З метою конституційного закріплення права на екологічну інформацію пропонуємо доповнити ст. 34 Конституції України, зазначивши у ній, що «Кожен має право на інформацію».

Крім цього доречно, на нашу думку доповнити ст. 50 Конституції України, закріпивши норму: «Право на екологічну інформацію є складовим права на інформацію. Кожен має право на достовірну екологічну інформацію».

Право доступу до екологічної інформації гарантується державою та може бути обмежене у передбачених законом випадках».

Закріплення у Конституції України та чинному законодавстві права на екологічну інформацію дозволить здійснювати його ефективну реалізацію та має призвести до переходу на більш високий рівень екологічної свідомості, зокрема в результаті вільного інформаційного обміну, здобування нових знань і навичок, зміну психології і екологічного світогляду.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1: Спеціальний випуск. С. 15. Ст. 2598.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Закон України «Про інформацію» Від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. May Ch. T. *The Information Society: A Sceptical View*. Polity, 2002. 208 p.
5. Борщевська О. М., Іванова О. М., Право на екологічну інформацію та інформацію про стан довкілля як складові здійснення прав людини на безпечне навколишнє природне середовище. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 136–140.
6. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 12. Ст. 81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр#Text>
7. Кушакова-Костицька Н. В. *Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження) : монографія / наук. редактор М. В. Костицький. К. : Логос, 2018. 271.*
8. Закон України «Про доступ до публічної інформації». *Науково-практичний коментар [Текст] / Р. Головенко, Д. Котляр, О. Нестеренко, Т. Шевченко. К. : СПД Гончарук А. Б., 2012. 335 с.*

Brovko N., Tereshchuk M. The right to environmental information as a component of the constitutional human right to information

Summary. The article is devoted to the study of the constitutional human right to environmental information in the context of the right to information, as well as substantiation of the need for constitutional consolidation of the right to environmental information as a component of the right to information. It is established that the right to environmental information is a personal right of everyone and acquires its relevance and the need for its implementation. It is noted that environmental information allows the public to feel safe and make decisions about their own lives and the lives of the community. The informed and interested public can play an important role in environmental monitoring, ensuring compliance with environmental legislation. It is stated that the importance of access to environmental information in the context of environmental protection is recognized both at the international level and at the national level. National legislation currently operates with different terms for understanding environmental information: information on the state of the environment; environmental information; information on the state of the environment; information

on the state of the environment. Different legislators' understanding of this legal category entails misunderstandings in the interpretation of the term «environmental information» and causes problems in its further implementation. It is proposed to define the constitutional right to environmental information as the right of everyone to unimpeded access to complete, reliable, timely and comprehensive data, knowledge, skills or information about the environment, its components and interactions, environmental threats and hazards, protection measures, as well as educational activities and promotion of the environmental movement, open access to which aims to ensure fundamental constitutional human rights and interests and preserve the environment. It is noted the need to amend Art. Art. 34, 50 of the Constitution of Ukraine, which states that everyone has the right to information. The right to environmental information is an integral part of the right to information. Everyone has the right to reliable environmental information. The right of access to environmental information is guaranteed by the state and may be restricted in cases provided by law.

Key words: information, ecological information, right to information, constitutional rights, right to ecological information.